

Presentació

Les dues recerques que s'inclouen en aquest *Invesbreu* han estat finançades parcialment pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, mitjançant la convocatòria d'ajuts a la recerca de l'any 2004, i analitzen aspectes de la intervenció en els centres educatius de la Direcció General de Justícia Juvenil, on joves infractors compleixen mesures judicials d'internament imposades pels jutges de menors.

En la primera de les dues recerques, referida al Centre Educatiu *L'Alzina*, s'estudia l'atenció dels joves institucionalitzats en aquest centre en l'àmbit concret de la salut mental i els problemes relacionats amb les toxicomanies.

En la segona recerca, referida al Centre Educatiu *Montilivi*, s'estudien els resultats de la implantació en el tractament dels joves ingressats al centre d'un *sistema motivacional* basat en el condicionament operant i l'aprenentatge social, posat en marxa l'any 2002.

Institucionalització i salut mental. Factors vinculats a clínica desadaptativa en interns de centres de justícia juvenil. Autors: Lluís Serrat; Albert Navarro i Miguel Martín.

Introducció

El coneixement de la incidència de factors individuals i ambientals en l'àmbit de la salut no és nou, com tampoc no ho és el debat recurrent sobre el valor causal que cal assignar a cada un d'ells. Aquest debat és especialment rellevant en aquelles institucions que comporten una càrrega de pressió significativa als subjectes que en elles es troben internats.

Presentación

Las dos investigaciones que se incluyen en este *Invesbreu* han sido financiadas parcialmente por el Centro d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, mediante la convocatoria de ayudas a la investigación del año 2004, y analizan aspectos de la intervención en los centros educativos de la Dirección General de Justicia Juvenil, en los que jóvenes infractores cumplen medidas judiciales de internamiento impuestas por los jueces de menores.

En la primera de las dos investigaciones, referida al Centro Educativo *L'Alzina*, se estudia la atención a los jóvenes institucionalizados en este centro en el ámbito concreto de la salud mental y los problemas relacionados con las toxicomanías.

En la segunda investigación, referida al Centro Educativo *Montilivi*, se estudian los resultados de la implantación en el tratamiento de los jóvenes ingresados en el centro de un *sistema motivacional* basado en el condicionamiento operante y el aprendizaje social, puesto en marcha en el año 2002.

Institucionalización y salud mental. Factores vinculados a clínica desadaptativa en internos de centros de justicia juvenil. Autores: Lluís Serrat; Albert Navarro y Miguel Martín.

Introducción

El conocimiento de la incidencia de factores individuales y ambientales en el ámbito de la salud no es nuevo, como tampoco lo es el debate recurrente sobre el valor causal que hay que asignar a cada uno de ellos. Este debate es especialmente relevante en aquellas instituciones que conllevan

Efectivament, en centres d'internament per a joves infractors, o en d'altres de característiques similars, la constatació d'una major prevalença de morbiditat i freqüentació dels serveis mèdics, respecte de la població general, ha estat sovint objecte de reflexió i anàlisi¹.

Les característiques de duresa pròpies d'aquestes institucions fa, però, que els posicionaments explicatius es polaritzin i s'arribi a postulats maximalistes i excloents. Redondo Illescas (1989) descriu aquest fenomen en base a dos mecanismes interpretatius, els quals anomena processos d'atribució internalista i ambientalista². Els primers, sovint els més esgrimits, situen en l'òrbita de l'intern la majoria dels factors causals de la seva mala evolució (patologia psíquica, toxicomania, conflictivitat, simulació, etc.). Els segons, en canvi, fan referència a aspectes ambientals — bàsicament d'ordre institucional — com a inductors de morbiditat. Aquests, per la seva pròpia càrrega d'autoassignació de responsabilitat sovint són menystinguts o poc acceptats en aquests establiments. És evident, però, com reconeix el mateix Redondo, que aquests plantejaments no poden ser entesos com a excloents, sinó que, en major o menor grau, la seva participació i interacció es troba present de manera constant en l'evolució clínica dels usuaris d'aquests centres.

Així doncs, podem convenir que el grau de salut que presentarà aquesta població vindrà condicionat tant per la vulnerabilitat prèvia dels propis interns³ com per la influència institucional que aquests rebran⁴, variables que hauran de ser tingudes en compte a l'hora de dissenyar polítiques sanitàries adreçades a aquest àmbit.

Aquest treball d'investigació pretén fer “visibles” aquestes sinèrgies i analitzar quins factors intervenen en l'aparició de malestar psíquic significatiu en els interns en centres de justícia juvenil.

Objectius

Generals:

- Analitzar els factors que intervenen en la salut mental dels joves institucionalitzats i les motivacions d'ús i freqüentació dels serveis mèdics urgents.
- Conèixer el nivell de patiment psíquic d'etiologia desadaptativa dels interns i la influència de variables tant individuals, en especial les vinculades a

una carga de presión significativa a los sujetos que en ellas se encuentran internados.

Efectivamente, en centros de internamiento para jóvenes infractores, o en otros de características similares, la constatación de una mayor prevalencia de morbilidad y frecuentación de los servicios médicos, respecto de la población general, ha sido a menudo objeto de reflexión y análisis¹.

Las características de dureza propias de estas instituciones hace, sin embargo, que los posicionamientos explicativos se polaricen y se llegue a postulados maximalistas y excluyentes. Redondo Illescas (1989) describe este fenómeno en base a dos mecanismos interpretativos, los cuales denomina procesos de atribución internalista y ambientalista². Los primeros, a menudo los más esgrimidos, sitúan en la órbita del interno la mayoría de los factores causales de su mala evolución (patología psíquica, toxicomanía, conflictividad, simulación, etc.). Los segundos, en cambio, hacen referencia a aspectos ambientales — básicamente de orden institucional — como inductores de morbilidad. Éstos, por su propia carga de autoasignación de responsabilidad a menudo son despreciados o poco aceptados en estos establecimientos. Es evidente sin embargo, como reconoce el mismo Redondo, que estos planteamientos no pueden ser entendidos como excluyentes, sino que, en mayor o menor grado, su participación e interacción se encuentra presente de manera constante en la evolución clínica de los usuarios de estos centros.

Así pues, podemos convenir que el grado de salud que presentará esta población vendrá condicionado tanto por la vulnerabilidad previa de los propios internos³ como por la influencia institucional que estos recibirán⁴, variables que habrán de ser tenidas en cuenta a la hora de diseñar políticas sanitarias dirigidas a este ámbito.

Este trabajo de investigación pretende hacer “visibles” estas sinergias y analizar qué factores interviene en la aparición de malestar psíquico significativo en los internos en centros de justicia juvenil.

Objetivos

Generales:

- Analizar los factores que interviene en la salud mental de los jóvenes institucionalizados y las motivaciones de uso y frecuencias de los servicios médicos urgentes.
- Conocer qué nivel de sufrimiento psíquico de etiología desadaptativa presentan los internos y qué influencia tienen las variables tanto individuales, en especial las vin-

1. LINDQUIST, C.H.; LINDQUIST, C.A. *Health behind bars: Utilization and evaluation of medical care among jail inmates*. J Community Health (1999); núm.24(4); p.285-304.

2. REDONDO, S. “Reflexiones sobre la intervención penitenciaria”. A: GARRIDO V.; REDONDO S. *La intervención educativa en el medio penitenciario. Una década de reflexión*. [S.l.]: Editorial Diagrama, 1992.

3. GIBBS, J. *Environmental congruence and symptoms of psychopathology: A further exploration of the effects of exposure to the jail environment*. Crim Justice Behav (1991); núm.18; p.351-374.

4. AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION. COUNCIL ON SCIENTIFIC AFFAIRS. *Health status of detained and incarcerated youths*. JAMA (1990); núm.263(7); p.987-991.

antecedents de consum de tòxics, com ambientals lligades al procés d'institucionalització.

- Proposar, en base als resultats obtinguts, mesures per millorar el confort psíquic dels joves institucionalitzats en centres de justícia juvenil.

Específics:

- Descriure el perfil de salut dels usuaris residents en un centre de justícia juvenil, pel que fa a antecedents de consum de tòxics (substàncies, patró de consum i via d'administració).
- Descriure el perfil delictiu d'aquests joves, així com l'existència de desarrelament geogràfic.
- Conèixer la prevalença d'episodis de malestar psíquic agut i la seva distribució pels diferents mòduls del centre.
- Analitzar el grau d'associació existent entre les variables anteriors i la presència d'episodis d'agitació i autolesions.

Metodologia

Estudi longitudinal de les urgències mèdiques generades en el Centre Educatiu *L'Alzina* (Barcelona), des de l'1 de gener de 2001 fins al 31 de desembre del mateix any. Les variables estudiades han estat les següents: motiu de consulta, mòdul, hàbits tòxics, desarrelament geogràfic i delictes de major gravetat. Les dues primeres descriuen les urgències (motiu i origen de la demanda) i la resta fan referència al perfil d'usuaris.

Amb l'ajust de models multivariants mitjançant *Generalized Estimating Equations* (GEE) amb error binomial negatiu, s'ha calculat el risc de produir-se una demanda per agitació o autolesions, i la seva associació amb la resta de variables.

Resultats

Respecte al perfil dels interns (n=106) tenim que, de tots ells, el 42,6% presentava desarrelament geogràfic (immigrants). Quasi dos de cada tres residents presentaven, com a delictes de major gravetat, el d'atemptar contra la propietat (64,2%). El següent els delictes de lesions (17,0%), sexuals (11,3%) i contra la vida (7,5%). Les prevalences de consum de tòxics variaven des d'un 13,2% respecte dels al·lucinògens fins un 71,7% del cannabis, amb un 36,8% de politoxicomans i un 5,7% d'usuaris de drogues per via parenteral. No s'observaren diferències en el patró de consum en funció del delictes. En canvi, sí es varen observar en referència a la presència o absència de desarrelament, sempre amb una major prevalença d'hàbits tòxics entre els interns nacionals: heroïna, 25,9% vs. 9,3% (p=0,042); cocaïna, 55,2% vs. 27,9% (p=0,008); al·lucinògens, 22,4% vs. 2,3% (p=0,003); politoxicomania, 50,0% vs. 23,3% (p=0,005); i UDVP, 10,3% vs. 0,0% (p=0,037).

Pel que fa a les demandes urgents (n=325), el 40,6% feien referència a l'àmbit de la salut física. La resta,

culadas a antecedentes de consumo de tóxicos, como ambientales ligadas al proceso de institucionalización.

- Proponer, en base a los resultados obtenidos, medidas para mejorar el confort psíquico de los jóvenes institucionalizados en centros de justicia juvenil.

Específicos:

- Describir el perfil de salud de los usuarios residentes en un centro de justicia juvenil, con respecto a antecedentes de consumo de tóxicos (sustancias, patrón de consumo y vía de administración).
- Describir el perfil delictivo de estos jóvenes, así como la existencia de desarraigo geográfico.
- Conocer la prevalencia de episodios de malestar psíquico agudo y su distribución para los diferentes módulos del centro.
- Analizar el grado de asociación existente entre las variables anteriores y la presencia de episodios de agitación y autolesiones.

Metodología

Estudio longitudinal de las urgencias médicas generadas en el Centro Educativo *L'Alzina* (Barcelona), desde el 1 de enero de 2001 hasta el 31 de diciembre del mismo año. Las variables estudiadas han sido las siguientes: motivo de consulta, módulo, hábitos tóxicos, desarraigo geográfico y delito de mayor gravedad. Las dos primeras describen las urgencias (motivo y origen de la demanda) y el resto hacen referencia al perfil de los usuarios.

Con el ajuste de modelos multivariantes mediante *Generalized Estimating Equations* (GEE) con error binomial negativo, se ha calculado el riesgo de producirse una demanda por agitación o autolesiones, y su asociación con el resto de variables.

Resultados

Con respecto al perfil de los internos (n=106) tenemos que, de todos ellos, el 42,6% presentaba desarraigo geográfico (inmigrantes). Casi dos de cada tres residentes presentaban, como delito de mayor gravedad, el atentado contra la propiedad (64,2%). Lo seguían los delitos de lesiones (17,0%), sexuales (11,3%) y contra la vida (7,5%). Las prevalencias de consumo de tóxicos variaban desde un 13,2% respecto de los alucinógenos hasta un 71,7% del cannabis, con un 36,8% de politoxicómanos y un 5,7% de usuarios de drogas por vía parenteral. No se observaron diferencias en el patrón de consumo en función del delito. En cambio, sí se observaron en referencia a la presencia o ausencia de desarraigo, siempre con una mayor prevalencia de hábitos tóxicos entre los internos nacionales: heroína, 25,9% vs. 9,3% (p=0,042); cocaïna, 55,2% vs. 27,9% (p=0,008); alucinógenos, 22,4% vs. 2,3% (p=0,003); politoxicomanía, 50,0% vs. 23,3% (p=0,005); y UDVP, 10,3% vs. 0,0% (p=0,037).

Con respecto a las demandas urgentes (n=325), el 40,6% hacían referencia al ámbito de la salud física. El resto, el

el 59,4%, varen ser per episodis d'agitació o autolesions, concentrant-se aquests en el 33% dels interns. La taxa mitjana d'agitacions i autolesions va ser de 1,5 (IC 95%=1,3-1,7)^a per a cada 10 residents-10 dies, destacant el mòdul intensiu, amb una taxa (3,34) que quasi triplicava la de la resta de mòduls, RR=3,63 (IC95%=2,41-5,54).

També es va observar una associació entre la taxa d'agitacions (i autolesions) i l'absència de desarrelament (població nacional), RR=3,32 (IC95%=1,04-10,62), i amb varies de les substàncies analitzades: dissolvents, RR=3,36 (IC95%=1,22-9,23), heroïna, RR=4,75 (IC95%=1,99-11,31), cocaïna, RR=3,00 (IC95%=1,22-7,34), ser politoxicòman, RR=3,82 (IC95%=1,58-9,24) i UDVP, RR=6,73 (IC95%=2,78-16,30). La mateixa anàlisi estratificada per mòduls comportava una pèrdua de significació en tots els grups menys l'inicial.

Discussió

Els resultats suggereixen la conveniència de revisar el model assistencial d'abordatge de les toxicomanies des d'un enfocament més global. És a dir, no centrat exclusivament en els efectes directes de les substàncies, sinó considerant aspectes premòrbids i de vulnerabilitat individual en els joves consumidors. De la mateixa manera, caldria reconèixer l'existència de factors ambientals lligats a la institució, sobretot respecte a aquells mòduls que comporten una major rigidesa normativa i regimental, i majors nivells de privació sensorial. Per últim, convindria que l'algoritme d'abordatge del malestar psíquic, en qualsevol de les seves manifestacions clíniques, seguís un vector que contemplés, invariablement, la modificació ambiental com a punt de partida, a banda d'altres possibles abordatges

a. IC (interval de confiança) i desviació típica

Sistema Motivacional i variables individuals en el procés de rehabilitador. Autors: Antoni J. Forcadell Berenguer i Ramón Ternero Laborda

Introducció

Els centres educatius de la Direcció General de Justícia Juvenil (DGJJ) tenen un doble encàrrec: executar les mesures educatives d'internament acordades pels jutges de menors i posar a l'abast dels joves atesos els recursos educatius necessaris per facilitar-los la reinserció social.

La segona part de l'encàrrec, de naturalesa educativa, necessita configurar el centre de forma que romanguí educatiu. Els horaris, les estances, els continguts de les activitats, el sistema relacional, els serveis, etc. són elements que en conjunt i harmonia han de garantir la qualitat de la intervenció.

59,4%, fueron por episodios de agitación o autolesiones, concentrándose éstos en el 33% de los internos. La tasa media de agitaciones y autolesiones fue de 1,5 (IC 95%=1,3-1,7)^a para cada 10 residentes-10 días, destacando el módulo intensivo, con una tasa (3,34) que casi triplicaba la del resto de módulos, RR=3,63 (IC95%=2,41-5,54).

También se observó una asociación entre la tasa de agitaciones (y autolesiones) y la ausencia de desarraigo (población nacional), RR=3,32 (IC95%=1,04-10,62), y con varias de las sustancias analizadas: disolventes, RR=3,36 (IC95%=1,22-9,23), heroína, RR=4,75 (IC95%=1,99-11,31), cocaína, RR=3,00 (IC95%=1,22-7,34), politoxicomanía, RR=3,82 (IC95%=1,58-9,24) y UDVP, RR=6,73 (IC95%=2,78-16,30). El mismo análisis estratificado por módulos comportaba una pérdida de significación en todos los grupos menos el inicial.

Discusión

Los resultados sugieren la conveniencia de revisar el modelo asistencial de abordaje de las toxicomanías desde un enfoque más global. Es decir, no centrado exclusivamente en los efectos directos de las sustancias, sino considerando aspectos premórbidos y de vulnerabilidad individual en los jóvenes consumidores. De la misma manera, habría que reconocer la existencia de factores ambientales ligados a la institución, sobre todo con respecto a aquellos módulos que comportan una mayor rigidez normativa y regimental, y mayores niveles de privación sensorial. Por último, convendría que el algoritmo de abordaje del malestar psíquico, en cualquiera de sus manifestaciones clínicas, siguiera un vector que contemplara, invariablemente, la modificación ambiental como punto de partida, aparte de otros posibles abordajes.

a. IC (intervalo de confianza) y desviación típica

Sistema Motivacional y variables individuales en el proceso de rehabilitador. Autores: Antoni J. Forcadell Berenguer y Ramón Ternero Laborda

Introducción

Los centros educativos de la Dirección General de Justicia Juvenil (DGJJ) tienen un doble encargo: ejecutar las medidas educativas de internamiento acordadas por los jueces de menores y poner al alcance de los jóvenes atendidos los recursos educativos necesarios para facilitarles la reinserción social.

La segunda parte del encargo, de naturaleza educativa, necesita configurar el centro de forma que permanezca educativo. Los horarios, las estancias, los contenidos de las actividades, el sistema relacional, los servicios, etc. son elementos que en conjunto y armonía tienen que garantizar la calidad de la intervención.

El CE *Montilivi* es un centro de la DGJJ encargado de ejecutar medidas de internamiento acordadas por los

El CE *Montilivi* és un centre de la DGJJ encarregat d'executar mesures d'internament acordades pels jutges de menors. Aquestes mesures d'internament són, bàsicament, de tipus semiobert, però també s'executen internaments en règim tancat acordats per períodes no superiors als sis mesos.

En el CE *Montilivi* es va posar en funcionament un sistema motivacional que, basat en les teories de l'Aprenentatge Social i el Condicionament Operant, persegueix l'objectiu d'implicar cada menor, en primera persona, en els respectius programes educatius.

Amb aquesta recerca volíem conèixer fins a quin punt la presència o absència d'aquest Sistema Motivacional influïa en la resposta dels participants en l'internament.

També volíem apreciar la possible relació entre les característiques individuals i la resposta al programa d'internament del grup de participants.

Objectius

El principal objectiu de la recerca va ser avaluar l'efectivitat del Sistema Motivacional implementat en el Centre Educatiu *Montilivi* per reduir les conductes antinormatives que es donen durant l'internament dels participants. Es pretenia comprovar si els interns que estaven en el centre durant el període d'aplicació del Sistema Motivacional mostraven menys comportament antinormatiu que els que hi eren quan no s'aplicava aquest sistema. Un segon objectiu pretenia avaluar la relació entre alguns factors individuals amb el comportament dels interns del Centre.

Metodologia

El comportament antinormatiu es va mesurar amb els indicadors següents:

- No retorns dels permisos i de les sortides individuals del centre.
- Fugides.
- Expedients disciplinaris per conductes antinormatives.
- Expedients disciplinaris per conductes violentes.
- Reincidència: nous fets delictius comesos durant l'internament.

També es van analitzar possibles relacions entre les conductes antinormatives i els següents factors individuals:

- Gènere.
- Edat a l'inici del període d'avaluació.
- Origen.
- Ètnia.
- Situació administrativa a l'Estat espanyol dels menors estrangers.
- Nivell acadèmic.
- Edat del participant quan va cometre el primer fet delictiu oficial.
- Nombre de fets delictius oficials en el moment de l'ingrés.

jueces de menores. Estas medidas de internamiento son, básicamente, de tipo semiabierto, pero también se ejecutan internamientos en régimen cerrado acordados por periodos no superiores a los seis meses. En el CE *Montilivi* se puso en funcionamiento un sistema motivacional que, basado en las teorías del Aprendizaje Social y el Condicionamiento Operante, perseguía el objetivo de implicar a cada menor, en primera persona, en los respectivos programas educativos. Con esta investigación queríamos conocer hasta qué punto la presencia o ausencia de este Sistema Motivacional influía en la respuesta de los participantes en el internamiento.

También queríamos apreciar la posible relación entre las características individuales y la respuesta al programa de internamiento del grupo de participantes.

Objetivos

El principal objetivo de la investigación fue evaluar la efectividad del Sistema Motivacional implementado en el Centro Educativo *Montilivi* para reducir las conductas antinormativas que se dan durante el internamiento de los participantes.

Se pretendía comprobar si los internos que estaban en el centro durante el periodo de aplicación del Sistema Motivacional mostraban menor comportamiento antinormativo que los que estaban cuando no se aplicaba este sistema.

Un segundo objetivo pretendía evaluar la relación entre algunos factores individuales con el comportamiento de los internos del Centro.

Metodología

El comportamiento antinormativo se midió con los indicadores siguientes:

- No retornos de los permisos y de las salidas individuales del centro.
- Fugas.
- Expedientes disciplinaris por conductas antinormativas.
- Expedientes disciplinaris por conductas violentas.
- Reincidencia: nuevos hechos delictivos cometidos durante el internamiento.

También se analizaron posibles relaciones entre las conductas antinormativas y los siguientes factores individuales:

- Género.
- Edad al inicio del periodo de evaluación.
- Origen.
- Etnia.
- Situación administrativa en el Estado español de los menores extranjeros.
- Nivel académico.
- Edad del participante cuando cometió el primer hecho delictivo oficial.
- Número de hechos delictivos oficiales en el momento del ingreso.

- Tipus de fets delictius en la trajectòria delictiva del participant.
- Concurrencia de criteris diagnòstics del trastorn disocial previstos en el DSM-IV.
- Tipus de consum de drogues.

La mostra estava formada per 135 participants classificats en dos grups.

El grup de control anterior format per 65 menors que estaven en situació d'alta al Centre en el període de l'1 d'abril de 2001 al 30 de març de 2002. Aquests menors van seguir el seu internament en absència de la variable Sistema Motivacional.

Un grup d'intervenció format per 65 menors que estaven d'alta al Centre en el període de l'1 d'abril de 2002 al 30 de març de 2003 en què es va posar en funcionament el Sistema Motivacional.

Els 135 participants tenien una edat mitjana de 16'5 anys (1'39) i 114 (84'44%) eren nois i 21 (15,56%) noies.

Resultats

En relació amb la descripció de la mostra:

- El 42% dels participants eren estrangers, el 26% dels quals es trobaven en situació administrativa irregular.
- Els participants presentaven un nivell acadèmic molt baix. Només el 5% tenia assolit un nivell d'instrucció adequat al de la seva edat (2n cicle d'ESO). En canvi el 53% dels participants presentaven nivells d'instrucció inferiors als corresponents als alumnes de segon cicle d'Educació Primària.
- La característica més destacable de la mostra ha estat un elevat índex de conducta antisocial dels participants. En el moment d'iniciar-se l'internament al Centre la mitjana de fets delictius comesos se si-

- Tipo de hechos delictivos en la trayectoria delictiva del participante.
- Concurrencia de criterios diagnósticos del trastorno disocial previstos en el DSM-IV.
- Tipo de consumo de drogas.

La muestra estaba formada por 135 participantes clasificados en dos grupos.

El grupo de control anterior formado por 65 menores que estaban en situación de alta en el Centro en el periodo del 1 de abril de 2001 al 30 de marzo de 2002. Estos menores siguieron su internamiento en ausencia de la variable Sistema Motivacional.

Un grupo de intervención formado por 65 menores que estaban de alta en el Centro en el periodo del 1 de abril de 2002 al 30 de marzo de 2003 en que se puso en funcionamiento el Sistema Motivacional.

Los 135 participantes tenían una edad media de 16,5 años (1,39) y 114 (84,44%) eran chicos y 21 (15,56%) chicas.

Resultados

En relación con la descripción de la muestra:

- El 42% de los participantes eran extranjeros, el 26% de los cuales se encontraban en situación administrativa irregular.
- Los participantes presentaron un nivel académico muy bajo. Sólo el 5% había alcanzado un nivel de instrucción adecuado para su edad (2º ciclo de ESO). En cambio el 53% de los participantes presentaban niveles de instrucción inferiores a los correspondientes a los alumnos de segundo ciclo de Educación Primaria.
- La característica más destacable de la muestra ha sido un elevado índice de conducta antisocial de los participantes. En el momento de iniciarse el internamiento en el Centro la media de hechos delictivos

Quadre 1. Resultats obtinguts en la relació entre les variables.

	Expedients disciplinaris	Expedients per fets violents	Fugides	No retorns de permisos	Reincidència
Sistema Motivacional					
Gènere		↑ Homes			↑ Homes
Edat inici					
Origen		↑ Espanys	↑ estranger		
Ètnia			↑ no caucàsic		
Situació Administrativa		↑ regular	↑ irregular	↑ regular	
Nivell Acadèmic	↑ alt	↑ alt	↑ baix	↑ alt	↑ alt
Edat 1r fet		↑ <14			
Nombre de fets		↑ +		↑ +	↑ +
Tipus de fet		↑ violent	↑ no violent	↑ violent	
Criteris T. Disocial	↑ +				↑ +
Consum Drogues					

La fletxa ↑ significa que el valor de la variable independent que hi ha a continuació de la fletxa s'associa a una major elicitació del comportament antinormatiu d'aquella columna.

La flecha ↑ significa que el valor de la variable independiente que hay a continuación de la flecha se asocia a una mayor elicitación del comportamiento antinormativo de aquella columna.

tuava en 10 delictes oficials. El 81% dels participants havien comès algun delicte amb violència o intimidació i el 46% consumien diferents drogues com ara haixix o alcohol.

- El seu comportament antinormatiu al Centre també presentava una elevada incidència. El 73% dels participants havia estat expedientat. El 41% havia protagonitzat alguna fugida durant alguna sortida amb educadors. El 26% havia reincidit durant el període d'internament.

Relació entre el Sistema Motivacional i les variables descriptives de la mostra amb les conductes antinormatives mesurades:

En primer lloc, queda clar que el Sistema Motivacional no apareix associat de manera consistent amb variacions en els comportaments antinormatius.

En segon lloc, apareixen molt poques associacions significatives amb relació al gran nombre de variables estudiades.

En tercer lloc, les relacions entre les variables individuals i els comportaments antinormatius dibuixarien dos perfils de participants diferents.

D'una banda, tindríem participants en situació administrativa a l'Estat espanyol regularitzada, amb un perfil força antisocial (més fets previs a l'ingrés, haurien fet delictes violents i complirien més criteris del Trastorn Disocial del DSM-IV) que serien els que més sovint no tornarien de les sortides i més sovint farien nous delictes. Curiosament, aquests participants tindrien un nivell acadèmic igual o superior al de la meitat de la mostra.

D'altra banda, tindríem participants immigrants d'ètnies diverses en situació irregular, amb molt baix nivell acadèmic, sense delictes violents en la seva història delictiva i que presenten més episodis de fugides.

En quart lloc, cal destacar que l'única variable individual que s'associa de manera consistent amb els expedients disciplinaris és el nombre de criteris del Trastorn Disocial del DSM-IV.

Comentaris finals

Les dades descriptives de la mostra (que coincideixen amb altres estudis fets en altres centres de Catalunya) posen en evidència algunes de les necessitats bàsiques d'intervenció en els centres de justícia juvenil: el tractament de la conducta antisocial, del consum de drogues i del nivell d'instrucció dels interns.

Les nostres dades demostren que, malgrat el patró antisocial dels interns, s'assoleixen nivells percentuals alts de participants que romanen en el centre i participen en les activitats de manera poc o gens conflictiva.

La presència de més o menys criteris del Trastorn Disocial s'associa de manera consistent amb la con-

tivos cometidos se situaba en 10 delitos oficiales. El 81% de los participantes habían cometido algún delito con violencia o intimidación y el 46% consumían diferentes drogas como hachís o alcohol.

- Su comportamiento antinormativo en el Centro también presentaba una elevada incidencia. El 73% de los participantes había sido expedientado. El 41% había protagonizado alguna huida durante alguna salida con educadores. El 26% había reincidido durante el periodo de internamiento.

Relación entre el Sistema Motivacional y las variables descriptivas de la muestra con las conductas antinormativas observadas:

En primer lugar, queda claro que el sistema motivacional no aparece asociado de manera consistente con variaciones en los comportamientos antinormativos.

En segundo lugar, aparecen muy pocas asociaciones significativas con relación al gran número de variables estudiadas.

En tercer lugar, las relaciones entre las variables individuales y los comportamientos antinormativos dibujarían dos perfiles de participantes diferentes.

De una parte, tendríamos participantes con situación administrativa en el Estado español regularizada, con un perfil bastante antisocial (más hechos previos al ingreso, habrían cometido delitos violentos y cumplirían más criterios del Trastorno Disocial del DSM-IV) que serían los que más a menudo no volverían de las salidas y más a menudo cometerían nuevos delitos. Curiosamente, estos participantes tendrían un nivel académico igual o superior al de la mitad de la muestra.

Por otro lado, tendríamos participantes inmigrantes de etnias diversas en situación irregular, con muy bajo nivel académico, sin delitos violentos en su historia delictiva y que presentan más episodios de huidas.

En cuarto lugar, hay que destacar que la única variable individual que se asocia de manera consistente con los expedientes disciplinarios es el número de criterios del Trastorno Disocial del DSM-IV.

Comentarios finales

Los datos descriptivos de la muestra (que coinciden con otros estudios hechos en otros centros de Cataluña) ponen en evidencia algunas de las necesidades básicas de intervención en los centros de justicia juvenil: el tratamiento de la conducta antisocial, del consumo de drogas y del nivel de instrucción de los internos.

Nuestros datos demuestran que, a pesar del patrón antisocial de los internos, se alcanzan niveles porcentuales altos de participantes que permanecen en el centro y participan en las actividades de manera poco o nada conflictiva.

La presencia de más o menos criterios del Trastorno Disocial se asocia de manera consistente con la con-

flictitat del menor durant l'internament i el seu compliment efectiu. Seria important considerar aquest resultat, sobretot en aquells casos que es demana un nou informe d'assessorament. Convindria ser primmirats i valorar la conveniència de proposar una mesura d'internament en règim semiovert o tancat.

Finalment, les nostres dades ens permeten afirmar que, almenys durant el primer any d'aplicació del Sistema Motivacional, no hi ha hagut una variació en el comportament antinormatiu dels menors interns en el CE *Montilivi*. D'aquesta afirmació se'n desprenen dues reflexions:

La primera seria que potser les dades obtingudes de les variables mesurades no siguin les adequades per mesurar el grau d'eficàcia del Sistema Motivacional.

La segona seria que potser hauríem d'haver plantejat aquesta avaluació uns mesos després de la seva implementació. D'aquesta manera la institució i els menors haurien assimilat millor el funcionament del Sistema Motivacional i els resultats de l'avaluació haurien estat més ajustats.

No obstant això, dues enquestes realitzades als professionals del centre i als menors indicaven que ambdós consideraven el Sistema Motivacional com una eina que motiva a comportar-se de manera prosocial.

flictividad del menor durante el internamiento y su cumplimiento efectivo. Sería importante considerar este resultado, sobre todo en aquellos casos que se pide un nuevo informe de asesoramiento. Convendría ser rigurosos y valorar la conveniencia de proponer una medida de internamiento en régimen semiabierto o cerrado. Finalmente, nuestros datos nos permiten afirmar que, al menos durante el primer año de aplicación del Sistema Motivacional, no ha habido una variación en el comportamiento antinormativo de los menores internos en el CE *Montilivi*. De esta afirmación se desprenden dos reflexiones:

La primera sería que quizás los datos obtenidos de las variables medidas no sean los adecuados para medir el grado de eficacia del Sistema Motivacional.

La segunda sería que quizás deberíamos haber planteado esta evaluación unos meses después de su implementación. De esa manera la institución y los menores habrían asimilado mejor el funcionamiento del Sistema Motivacional y los resultados de la evaluación habrían resultado más ajustados.

No obstante, dos encuestas realizadas a los profesionales del centro y a los menores indicaban que ambos consideraban el Sistema Motivacional como una herramienta que motiva a comportarse de manera prosocial.

Butlletins. Invesbreu publicats

- 1 *Immigrants i criminalitat a Europa. Els exemples d'Alemanya i Espanya.* Gener 1995
- 2 *La preso pública de Barcelona durant l'etapa isabelina / La casa de correcció de Barcelona (1836-1856).* Gener 1998.
- 3 *El cost de la justícia penal. Privació de llibertat i alternatives.* Febrer 1998.
- 4 *El nen abusat sexualment com a testimoni / Els delictes contra la llibertat sexual relacionats amb menors.* Març 1998.
- 5 *Intel·ligència i personalitat en el procés rehabilitador del delinqüent.* Maig 1998.
- 6 *Salut i presó.* Octubre 1998.
- 7 *La premsa envers la violència juvenil i la presó.* Novembre 1998.
- 8 *El tractament dels agressors sexuals.* Febrer 1999.
- 9 *La victimització a Catalunya l'any 1996.* Abril 1999.
- 10 *Programes aplicats de psicologia comunitària amb personal penitenciari.* Juny 1999.
- 11 *Justícia juvenil: inserció laboral i mesures en medi obert.* Octubre 1999.
- 12 *Reincidència i delinqüència juvenil.* Novembre 1999.
- 13 *Violència domèstica.* Desembre 1999.
- 14 *L'estat de l'adopció a Catalunya (1998-1999).*
- 15 *Maltractaments infantils a Catalunya.* Juny 2000
- 16 *Presó i dones. La incidència dels programes motivacionals en la conducta social. Un estudi evolutiu (1988-2000) a la presó de dones de Barcelona.* Setembre 2000
- 17 *Avaluació d'un programa de tractament per a joves violents.* Novembre 2000
- 18 *Avaluació de l'efectivitat dels programes de tractament amb delinqüents a Europa.* Gener 2001
- 19 *La victimització a Catalunya l'any 1999.* Maig 2001
- 20 *L'arrest de cap de setmana a Catalunya (1996-2000)*
- 21 *Addictes a les drogues i reincidència en el delicte*
- 22 *Maltractaments físics greus a nadons i menors de quatre anys ingressats en centres d'acolliment*
- 23 *Intervenció institucional. Elements per a l'anàlisi en menors infractors o en risc*
- 24 *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*
- 25 *La medició penal*
- 26 *La reincidència*
- 27 *Família i conducta antisocial*
- 28 *Presentació de dues recerques de l'àmbit penitenciari*

Edició i producció: **Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada**
Ausiàs March, 40
Tel. 93 207 31 14
Fax 93 207 67 47
cejfe.dj@gencat.net

Tiratge: 2.000 exemplars

ISSN: 1138-5014
Dip. legal: B-1482-1998